

การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัลตามหลักพระพุทธศาสนา

Political communication in the digital age

according to Buddhist principles

กิตติชัย พชรโชค¹ สุภาภรณ์ ศรีดี² กานต์ บุญศิริ³ และจิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์⁴

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Kittichai Pachornchoke¹ Supaporn Sridee² Karn Boonsiri³ and Jitraporn Sudhivoraseth⁴

Sukhothai Thammathirat Open University

*Corresponding Author, E-mail: kittichai.phacharachok@gmail.com

(Received: 2 April, 2025 ; Edit: 24 April, 2025; accepted: 24 April, 2025)

บทคัดย่อ

การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัลตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อสารให้กลุ่มต่าง ๆ ที่มีบทบาทในการสื่อสารในทางการเมืองในยุคดิจิทัล ผู้สังคมนักประชาชน อาทิเช่น ผู้ปกครองของรัฐรวมถึงนักการเมืองระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนทั่วไปให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันภายใต้ระบอบการปกครองประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ให้ยึดมั่นในหลักพุทธศาสนาในการสื่อสารทางการเมืองแบบตรงไปตรงมา มีความซื่อสัตย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เพื่อธำรงไว้ในหลักการมีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยยึดหลักการสื่อสารทางการเมืองเป็นพื้นฐานในการประกอบกิจการต่าง ๆ ในสังคม เศรษฐกิจ การเมือง อย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การสื่อสาร, ยุคดิจิทัล, หลักพระพุทธศาสนา

Abstract

Political communication in the digital age according to Buddhist principles, with the objective of communicating to various groups that play a role in political communication in the digital age to the public sector, such as government officials and national and regional politicians and at the local level as well as the general public to be aware of living together under a democratic regime with the King as Head of State, to adhere to Buddhist principles in communicating politics in a

straightforward manner, and to be honest both publicly and privately To uphold the principle of political participation by adhering to the principle of political communication as the foundation for conducting various activities in society, economy and politics sustainably.

Keywords: Communication, Digital Age, Buddhist Principles

บทนำ

การสื่อสารเป็นกระบวนการส่งข่าวสารข้อมูลจากผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารมีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงให้ผู้รับข่าวสารมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับมาโดยคาดหวังให้เป็นไปตามที่ผู้ส่งต้องการเมื่อพิจารณาจากความคิดและแบบจำลองกระบวนการสื่อสารซึ่งนักวิชาการด้านการสื่อสารส่วนใหญ่นำเสนอไว้พบว่าการสื่อสารของมนุษย์มีองค์ประกอบพื้นฐานหลักรวม 4 องค์ประกอบได้แก่ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร สาร และช่องการรับสารหรือสื่อกลางส่งข้อมูล ประเภทของการสื่อสาร การสื่อสารของมนุษย์จำแนกได้ 3 ประเภทดังนี้ 1) การสื่อสารตามจำนวนหรือลักษณะของผู้รับสาร 2) การสื่อสารตามทิศทาง 3) การสื่อสารตามวิธีการ หัวใจสำคัญของการสื่อสารคือการเป็นผู้ฟังที่ดีซึ่งดูเหมือนจะง่ายแต่ก็ทำได้ยาก หลายคนอาจจะเคยเจอสถานการณ์ที่เราพยายามปรึกษาปัญหาของตัวเองกับใครบางคน ซึ่งเขาก็ดูเหมือนจะฟังแต่สุดท้ายแล้วเขาก็เอาปัญหาของเราโยนกลับมาพูดเรื่องของตัวเอง และตัดสินเรื่องราวของเราจากกรอบความคิดของเขาซึ่งทำให้เรารู้สึกแย่กว่าเดิมจุดประสงค์ของการสื่อสารคือ 1) เพื่อแจ้งให้ผู้รับสารทราบและเกิดความเข้าใจ 2) เพื่อสอนหรือให้การศึกษาและเกิดความเข้าใจมากกว่าเดิม 3) เพื่อสร้างความบันเทิงและความเข้าใจ 4) เพื่อนำเสนอและชักจูงให้มีความสนใจปฏิบัติตาม

วิธีการสื่อสารมี 2 ทาง ดังนี้ 1) การสื่อสารทางเดียว (one-way Communication) การสื่อสารที่ผ่านสื่อมวลชนทุกชนิด คือ วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ โทรเลข โทรศัพท์ ภาพยนตร์ เป็นต้น 2) การสื่อสาร 2 ทาง (Two Way Communication) คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารในกลุ่ม การพูดคุยการสนทนา เป็นต้น ระดับการสื่อสารทั่วไปมีดังนี้ 1) การสื่อสารภายในบุคคล 2) การสื่อสารระหว่างบุคคล 3) การสื่อสารระหว่างกลุ่ม 4) การสื่อสารองค์กรชุมชน 5) การสื่อสารสาธารณะ 6) การสื่อสารมวลชน การสื่อสาร 4 ทิศ เป็นกระบวนการของการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสารไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร การสื่อสารข้อมูล Data Communication หมายถึงกระบวนการถ่ายโอนหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลในรูปแบบเลขฐานสองของอุปกรณ์หรือเครื่องคอมพิวเตอร์ตั้งแต่ 2 เครื่องขึ้นไปผ่านตัวกลางในการสื่อสารข้อมูล การสื่อสารข้อมูลมีจุดประสงค์เพื่อ

ติดต่อและเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารเกิดความเข้าใจตรงกัน ดังนั้นการสื่อสารข้อมูลประกอบด้วยอะไรบ้าง จึงเป็นคำถามที่จำต้องทำความเข้าใจการสื่อสารข้อมูลประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบได้แก่ 1) ข่าวสาร (Message) 2) ผู้ส่ง (Sender) 3) ผู้รับสาร (Receiver) 4) สื่อกลางส่งข้อมูล (Transmission medium) และ 5) โพรโตคอล (Protocol)

ผู้ส่งสารมีหน้าที่และบทบาทอะไรบ้าง ในการสื่อสารผู้ส่งสาร sender คือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ริเริ่มหรือเริ่มต้นส่งสารไปยังอีกบุคคลหนึ่ง จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม หรือเป็นผู้ทำหน้าที่ส่งสารผ่านช่องทางหนึ่งไปยังผู้รับสาร ฉะนั้นผู้ส่งสารจึงมีบทบาทในการขึ้นว่าพฤติกรรมของการสื่อสารภายในสถานการณ์นั้นจะเป็นไปในรูปใดและมีผลอย่างไร

การสื่อสารมีความสำคัญอย่างไร การสื่อสารนับได้ว่ามีความสำคัญต่อมนุษย์ เนื่องเพราะการสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ด้วยการที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดความนึกคิดเป็นตัวประสานผ่านการสื่อสารโต้ตอบด้วยการสื่อสารเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มทำให้เกิดการรวมตัวของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า **องค์กร** ประโยชน์ของการสื่อสาร ทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างราบรื่น ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันมีความสามัคคี ช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน ลดข้อขัดแย้งที่เกิดจากความไม่เข้าใจกัน ตลอดจนก่อให้เกิดการประหยัดทรัพยากรในการทำงานและประหยัดเวลา แรงงานและค่าใช้จ่ายจะป้องกันการงานซ้ำซ้อนอีกด้วย

ประโยชน์ของการสื่อสารข้อมูลมีดังต่อไปนี้ 1) ความสะดวกในการแบ่งปันข้อมูล ปัจจุบันมีข้อมูลจำนวนมากสามารถถูกส่งผ่านหรือเครือข่ายการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรวดเร็ว เช่น การส่งข้อมูลผ่านเครือข่ายโทรศัพท์ระบบ DSL Digital scriperline DsL ถ้าส่งด้วยอัตราเร็ว 2 mbps หรือประมาณ 256 KB/s จะส่งข้อมูลจำนวน 200 หน้าได้ในเวลาน้อยกว่า 10 วินาที 2) ความถูกต้องของข้อมูล การรับส่งข้อมูลระหว่างคอมพิวเตอร์ผ่านเครือข่ายการสื่อสารเป็นการส่งแบบดิจิทัล ซึ่งระบบการสื่อสารจะมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ส่งและแก้ไขข้อมูลที่ผิดพลาดให้ถูกต้องได้โดยอัตโนมัติ ดังนั้นการสื่อสารข้อมูลจึงมีความเชื่อถือสูง 3) ความเร็วในการรับส่งข้อมูล การใช้คอมพิวเตอร์ในการส่งข้อมูลหรือค้นคว้าข้อมูลจากฐานข้อมูลขนาดใหญ่ ทำได้รวดเร็วเนื่องจากสัญญาณทางไฟฟ้าเดินทางด้วยความเร็วใกล้เคียงความเร็วแสง เช่นการดูภาพยนตร์ หรือรายการโทรทัศน์ผ่านอินเทอร์เน็ต การตรวจสอบหรือการจองที่นั่งของสายการบินสามารถทำได้ทันที 4) การประหยัดค่าใช้จ่าย ในการสื่อสารข้อมูลการรับและส่งข้อมูลผ่านเครือข่ายการสื่อสารสามารถทำได้ในราคาถูกลงกว่าการสื่อสารแบบอื่น เช่น การใช้งานโทรศัพท์โดยผ่านอินเทอร์เน็ตหรือที่เรียกว่า White over it Voice over IP จะมีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าการใช้งานโทรศัพท์โดยผ่านระบบโทรศัพท์พื้นฐาน หรือการใช้อีเมลส่งข้อมูล หรือเอกสารในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์จะมีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าและรวดเร็วกว่าการส่ง

เอกสารแบบวิธีอื่น 5) ความสะดวกในการแบ่งปันทรัพยากรในองค์กรสามารถใช้อุปกรณ์สารสนเทศร่วมกันได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายติดตั้งอุปกรณ์ให้ถูกกับทุกเครื่องเช่นเครื่องพิมพ์ นอกจากนี้ยังสามารถให้โปรแกรมและข้อมูลร่วมกันได้ โดยจัดเก็บโปรแกรมและข้อมูลเท่านั้น ไว้ที่แหล่งเก็บข้อมูลที่เป็นศูนย์กลาง เช่นเครื่องบริการ (file Server) เป็นต้น 6) ความสะดวกในการประสานงาน ในองค์กรที่มีหน่วยงานย่อยหลายแห่งที่อยู่ห่างไกลกัน สามารถทำงานประสานกับกันผ่านระบบอินเทอร์เน็ตเช่นการประชุมทางไกลและการแก้ไขเอกสารร่วมกันผ่านระบบอินเทอร์เน็ต 7) ขยายบริการองค์กร เครือข่ายคอมพิวเตอร์ทำให้องค์กรสามารถกระจายทำการไปตามจุดต่างๆที่ต้องการให้บริการ เช่น ธนาคารที่มีสาขาทั่วประเทศ สามารถถอนเงินได้จากตู้ atm หรือฝากเงินได้ตามตู้ atm เป็นต้น 8) การสร้างบริการรูปแบบใหม่ บนเครือข่ายการให้บริการต่างๆผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าใช้บริการได้ทุกที่ทุกเวลา เช่น การซื้อสินค้าผ่านร้านค้าออนไลน์ ซึ่งเป็นการบริการระบบหนึ่งของพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ e-commerce และการรับชำระสินค้าค่าสาธารณูปโภคผ่านจุดชำระแบบออนไลน์ที่เรียกว่าเคาน์เตอร์เซอร์วิส

สรุปได้ว่าวิธีการสื่อสารมี 2 ทาง ดังนี้ 1) การสื่อสารทางเดียว (one-way Communication) การสื่อสารที่ผ่านสื่อมวลชนทุกชนิด คือ วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ โทรเลข โทรศัพท์ ภาพยนตร์ เป็นต้น 2) การสื่อสาร 2 ทาง (Two Way Communication) คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารในกลุ่มการพูดคุยการสนทนา เป็นต้น ระดับการสื่อสารทั่วไปมีดังนี้ 1) การสื่อสารภายในบุคคล 2) การสื่อสารระหว่างบุคคล 3) การสื่อสารระหว่างกลุ่ม 4) การสื่อสารองค์กรชุมชน 5) การสื่อสารสาธารณะ 6) การสื่อสารมวลชน การสื่อสารข้อมูลมีจุดประสงค์เพื่อติดต่อและเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารเกิดความเข้าใจตรงกัน ดังนั้นการสื่อสารข้อมูลประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบได้แก่ 1) ข่าวสาร (Message) 2) ผู้ส่ง (Sender) 3) ผู้รับสาร (Receiver) 4) สื่อกลางส่งข้อมูล (Transmission medium) และ 5) โพรโตคอล(Protocol) การสื่อสารนับได้ว่ามีความสำคัญต่อมนุษย์ เนื่องเพราะการสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันด้วยการที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดความนึกคิดเป็นตัวแทนผ่านการสื่อสารโต้ตอบด้วยการสื่อสารเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ประโยชน์ของการสื่อสารข้อมูลมีดังต่อไปนี้ 1) ความสะดวกในการแบ่งปันข้อมูล 2) ความถูกต้องของข้อมูล 3) ความเร็วในการรับส่งข้อมูล 4) การประหยัดค่าใช้จ่าย 5) ความสะดวกในการแบ่งปัน 6) ความสะดวกในการประสานงาน 7) ขยายบริการองค์กร 8) การสร้างบริการรูปแบบใหม่

การสื่อสารทางการเมือง

ได้มีผู้เสนอความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง ดังเช่น จรูญ หุยกุท-แสงอุทัย (2560) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมืองเป็นศาสตร์ที่มีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ เน้นในเรื่องวาทะวิทยาการเมืองและจริยธรรม เป็นการนำการโฆษณาชวนเชื่อมาผสมผสานกับเนื้อหาทางการเมืองและการสื่อสารเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในทางการเมือง โดยรูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองเป็นแนวทางการศึกษาที่ตระหนักถึงการสื่อสารในฐานะเครื่องมือกำหนดยุทธศาสตร์ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายทางการเมืองโดย อาศัยการสื่อสารสร้างแนวทางการยอมรับในกลุ่มประชาชนผู้รับสาร การสื่อสารทางการเมืองเป็นกระบวนการทางการเมืองที่เกี่ยวข้องต่อการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทศนะ และความคิดเห็น ตลอดจนประสบการณ์ทางการเมืองระหว่างบุคคล เป็นกระบวนการพิเศษที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมือง และทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคม การเมืองเป็นกิจกรรมที่แพร่หลายทั่วไปการสื่อสารทางการเมือง คือ กิจกรรมที่เผยแพร่ทั่วไปเป็นการทำหน้าที่ทั้งหลายของระบบการเมืองกระบวนการสังคม กิจกรรมสร้างโครงข่ายผลประโยชน์ การประสานประโยชน์ การสร้างกฎการประยุกต์ใช้กฎและปรับเปลี่ยนกฎล้วนดำเนินไปโดยการสื่อสารเป็นเครื่องมือวัด

พระสังฆวาน เขมปัญญา (สายเนตร (2022; บทคัดย่อ) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมืองเป็นกระบวนการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารทั้งคำพูด ข้อความ สัญลักษณ์ภาพลักษณ์ โดยมีผู้มีบทบาททางการเมืองได้ที่ไปยังประชาชนเพื่อให้ประชาชนรับทราบในสิ่งที่รัฐบาลกำลังจะทำหรือให้ปฏิบัติ เป็นไปตามที่รัฐบาลต้องการ ขณะที่ในสังคมประชาธิปไตย ประชาชนเองก็ยังสามารถสื่อไปยังรัฐบาลเพื่อทราบถึงความต้องการการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication)

ช่องทางการสื่อสารทางการเมือง

ประกอบด้วยสถาบันทางการเมืองต่างๆ เช่น พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ระบบราชการหรือกลุ่มมวลชนอื่นๆ ที่สามารถเชื่อมประชาชนเข้ากับผู้นำได้ ซึ่งองค์กรเหล่านี้อาจมีโครงสร้างที่ถาวรหรือกึ่งถาวรก็ได้ หรืออาจไม่จำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่ติดต่อกันด้วยช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย แนวทางการพัฒนาบทบาทสื่อมวลชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองสำหรับแนวทางพัฒนาสื่อมวลชนควรจะเริ่มต้นจากด้านการบริการ การบริหารจัดการภายในองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยองค์กรสื่อมวลชนควรจะต้องเป็นอิสระจากรัฐบาล ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจทุนเจ้าของสื่อหรือทุนทางการเมือง มีการพัฒนาบุคลากรภายในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถในงานข่าวสารทางการเมืองอยู่เสมอ และต้องยึดถือการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก และไม่ใช้เสรีภาพที่มีในการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนในการปลุกกระดมใช้ความรุนแรง ด้วยการบิดเบือนข้อเท็จจริง ขณะที่องค์กรวิชาชีพ

สื่อมวลชนจะต้องทำหน้าที่กำกับดูแลเรื่องจรรยาบรรณ จริยธรรม คุณธรรมของสื่อมวลชน ด้วยการไม่ให้ร้ายผู้อื่นหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น ที่ชัดเจนเพื่อคุ้มครองผู้เกี่ยวข้องและมีความพร้อมที่จะตรวจสอบสื่ออย่างจริงจัง

ความสำคัญของการสื่อสารทางการเมือง

การสื่อสารได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น หรือทัศนคติของบุคคล ตลอดจนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต และแบบแผนแห่งความเป็นอยู่ในสังคมได้ ในทำนองเดียวกันการสื่อสารทางการเมืองก็เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาทางการเมืองของระบบการเมืองด้วยเช่นกัน กล่าวคือการสื่อสารทางการเมืองจะทำให้ประชาชนได้รับรู้และเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆทางการเมือง เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ก็อาจจะก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนซึ่งนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบบการเมือง จะทำให้รัฐบาลสามารถรับรู้ถึงความต้องการของประชาชนและสามารถสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างถ้วนทั่ว เสรีวงมณฑล (2537) กล่าวถึง การสื่อสารที่มีผลต่อระบบการเมืองมีดังนี้

1) **เป็นการสร้างทัศนคติทางการเมือง** การพูดคุย การประชุม การอบรม การแจกใบปลิว การติดป้ายประกาศ การแจกแผ่นพับข่าว และบทความทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร สามารถที่จะช่วยสร้างสำนึกทางการเมือง ค่านิยมทางการเมือง และทัศนคติทางการเมืองให้แก่ประชาชนได้ การให้ข่าวสารเกี่ยวกับการทำงานของรัฐบาล เหตุผลของการออกกฎหมายการออกนโยบาย การกำหนดโครงการต่างๆขึ้นมา จะทำให้ประชาชนรู้จักรัฐบาลดีขึ้น เข้าใจรัฐบาลดีขึ้นและยอมรับรัฐบาลได้มากขึ้น ชาวคราวเกี่ยวกับนักการเมืองจะสร้างความรู้สึกให้แก่ประชาชนว่าควรจะไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองมากน้อยเพียงใด อย่างเป็นอยู่ในขณะนี้ มีฝรั่งบางคนเขียนถึงเมืองไทยว่าการเมืองไทยเป็นการเข้าร่วมของผู้ไม่รู้ แต่ผู้รู้ไม่เข้าร่วม นั่นคือ คนรู้อะไรดีมักจะเสื่อมศรัทธาในระบบการเมืองและไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่น ไม่ไปเลือกตั้ง แต่คนที่สนใจนั้นเพราะยังไม่รู้อะไรดีจึงยังคงศรัทธาอยู่เช่น ชาวนาที่ไปเลือกตั้งกันมาก เป็นต้น

2) **สร้างความสนใจทางการเมือง** ในสมัยก่อนนั้นคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจทางการเมืองนัก เพราะไม่ค่อยได้รู้ข่าวสารทางการเมือง ไม่เคยพบเห็นนักการเมือง หรือผู้บริหาร แต่ในปัจจุบันนี้ข่าวของรัฐบาลมีให้สัมผัสรับรู้กันเป็นประจำ นักการเมืองจะเป็นข่าวให้เห็นทั้งในหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์ทางสื่อต่างๆอยู่เป็นประจำ จึงมีส่วนทำให้คนในยุคนี้จะสนใจข่าวสารการเมืองเพิ่มมากขึ้น

3) **สร้างความรู้และความเข้าใจ** เกี่ยวกับการเมือง นอกเหนือจากการสร้างความสนใจ แล้วการสื่อสารอย่างถูกนำมาใช้สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองได้อย่างมาก การเผยแพร่ประชาธิปไตย โดยสื่อบุคคลก็ดี โดยสื่อมวลชนก็ดี หรือการนำเสนอพระราชบัญญัติใหม่ที่ประชาชนต้องรับรู้และเข้าใจ เพื่อปฏิบัติตนในฐานะพลเมืองดีสู่ประชาชนด้วยการสื่อสาร

4) **สร้างบทบาททางการเมือง** ความสนใจที่ก่อให้เกิดความรู้และทัศนคติอันจะนำไปสู่ การกำหนดบทบาททางการเมืองประชาชนในปัจจุบัน ได้รู้ถึงบทบาทสิทธิและหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นประชาชนดีขึ้นการเขียนจดหมายถึงสื่อมวลชนก็เป็นการแสดงบทบาททางการเมืองการ ได้รับข่าวสารทำให้เรารู้บทบาททางการเมือง และการแสดงบทบาททางการเมืองก็เป็นการส่งข่าวสารไปยังผู้บริหารหรือรัฐบาลด้วยเช่นกัน

5) **การสื่อสารเป็นการนำเอารัฐบาลเข้าไปอยู่ในบ้านของประชาชน** นักรัฐศาสตร์จะมองว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก ส่วนการสื่อสารทางด้านสื่อมวลชนนั้นจะเป็นจะมีบทบาทสำคัญรองลงมา การที่นักการเมืองได้พบปะพูดคุยกันกับประชาชน นั้นย่อมดีกว่าการที่จะกระจายข่าวสารต่างๆออกไปทางสื่อมวลชน แต่ในกรณีที่มีการสื่อสารระหว่างบุคคลไม่สามารถกระจายไปได้อย่างทั่วถึง สื่อมวลชนจะเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการทำให้ประชาชนรู้จักพรรคการเมือง ผู้นำรัฐบาลและผลงานของรัฐบาล โดยผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารที่รวดเร็วและทันสมัยในปัจจุบัน

6) **การสื่อสารมวลชนทำให้ความสนใจทางการเมืองของประชาชนมีลักษณะความเป็นนานาชาติ** โดยในปัจจุบันนี้โทรคมนาคม การส่งข่าวผ่านดาวเทียม ทำให้ความสนใจของประชาชนเปลี่ยนไปมาก นอกจากการสนใจแต่เพียงสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเท่านั้น พวกเขาสนใจสิ่งที่อยู่ไกลตัวมีความคิดที่จะเป็นสากลกันมากขึ้น ทำให้รัฐบาลต้องตื่นตัวกับการสนองต่อความต้องการของประชาชนตามมาตรฐานนานาชาติที่ประชาชนมีโอกาสได้พบเห็น

7) **การสื่อสารถูกนำมาใช้ในการรับรองสถานภาพ** ก่อนที่จะเป็นนักการเมือง คนบางคนไม่เป็นที่รู้จักเลย แต่การที่สื่อมวลชนเขียนถึงเขาบ่อยๆ ในวงสนทนามีคนพูดถึงเขาบ่อยๆ คนที่ไม่มีความสำคัญก็มีความสำคัญขึ้น สถานภาพดังกล่าวเป็นอะไรก็ได้รับการยอมรับขึ้นเพราะฉะนั้นในการเสนอนักการเมืองให้รับใช้ประชาชนนั้น พรรคการเมืองจะสร้างการยอมรับโดยการเสนอบุคคลดังกล่าวในสื่อมวลชนด้วยความถี่สูง ให้เป็นคนได้รู้จักคุณสมบัติและผลงานต่างๆของเขา แม้คนบางคนจะมีผลงานมากกว่าความสามารถสูงกว่า แต่ถ้าไม่ได้รับการเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน ไม่มีการกล่าวขวัญถึงคนก็ย่อมไม่ยอมรับสถานภาพ

กล่าวโดยสรุปการสื่อสารทางการเมือง หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสารหรือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกับประชาชน รวมถึงกลุ่มต่างๆในสังคม การ

สื่อสารทางการเมืองเป็นเครื่องมือที่สำคัญในระบบการเมือง หากพิจารณาตามระบบและแนวทาง ทฤษฎีระบบจะพบว่าการสื่อสารทางการเมืองนั้นเป็นปัจจัยนำเข้า (input) และปัจจัยส่งออก (output) ของระบบการเมือง กล่าวคือประชาชนสามารถส่งผ่านข้อเรียกร้อง รวมถึงความคิดเห็น ต่างๆที่มีต่อรัฐบาล นโยบายหรือผลงานของรัฐบาลผ่านช่องทางการสื่อสารทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มผลประโยชน์พรรคการเมือง ผู้แทนของประชาชนรวมถึงสื่อมวลชนไปสู่รัฐบาล ขณะที่รัฐบาลเอง สามารถนำเสนอนโยบายข่าวสารจากรัฐบาลไปสู่ประชาชนโดยผ่านช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่

ช่องทางการสื่อสารทางการเมือง

เมืองค์ประกอบดังนี้ ประกอบด้วยสถาบันทางการเมืองต่างๆเช่นพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ระบบราชการหรือกลุ่มมวลชนอื่นๆ ที่สามารถเชื่อมประชาชนเข้ากับผู้นำได้ซึ่งองค์กร เหล่านี้ อาจจะมีโครงสร้างที่ถาวรหรือกึ่งถาวรก็ได้ และอาจไม่จำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่ติดต่อกันด้วย ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย และมีแนวทางการพัฒนาชาติ

การสื่อสารมีความสำคัญต่อระบบการเมืองการปกครองอย่างไร การสื่อสารทางการเมืองจึง เสมือนเส้นใยประสาทของระบบการเมืองเนื่องจากมีบทบาทเป็นตัวกลางระหว่างประชาชนและ รัฐบาล โดยเป็นช่องทางในการเสนอข้อมูลข่าวสารต่างๆที่เกี่ยวกับการตัดสินใจ และนโยบายของ รัฐบาลให้ประชาชนได้รับรู้ และในขณะเดียวกันก็เป็นกระบวนการในการนำเอาข้อเรียกร้องและความ ต้องการของประชาชนไปสู่รัฐบาล

วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่นปีที่ 6 ฉบับที่ 1 2565 มกราคม ถึง เมษายน ได้กล่าวถึงการสื่อสารทางการเมืองไว้ดังนี้ การสื่อสารทางการเมือง เป็นวิธีการในการช่วย ระบบการเมืองที่จะทำหน้าที่อื่นๆของมัน ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องผลประโยชน์ การรวบรวม ผลประโยชน์หรือการกำหนดนโยบายสาธารณะ และการนำนโยบายไปปฏิบัติ การสื่อสารทาง การเมืองคือการเมืองของสาธารณชนเกี่ยวกับการจัดสรรสาธารณะประโยชน์ รายได้ อำนาจหน้าที่ใคร ที่ทำหน้าที่บริหาร นิติบัญญัติ ตุลาการและกำหนดกฎระเบียบในสังคม การให้รางวัลและการลงโทษ สรุปลแล้วการสื่อสารการเมืองมีดังนี้ 1) การสื่อสารใดๆที่สัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับระบบสังคม อัน ได้แก่ รัฐบาล พรรคการเมือง กลุ่มกดดันทางการเมืองการเคลื่อนไหวของประชาชน ซึ่งกลุ่มหรือ บุคคลเหล่านี้ อาจจะเป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร 2) การสื่อสารทางการเมืองเป็นเรื่องของการโน้มน้าวใจ จะกระทำหรือหลอกลวงเพื่อนำไปสู่อำนาจอุดมการณ์และผลประโยชน์ความขัดแย้งของ ประชาชาติ เป็นต้น 3) การสื่อสารนี้อาจเป็นไปในรูปของข่าวเหตุการณ์เสมือนจริงการโฆษณาชวนเชื่อการ เบี่ยงเบนข้อเท็จจริงโดยวิธีการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ 4) การสื่อสารทางการเมืองเกี่ยวข้องกับ

การตลาดทางการเมืองโดยเฉพาะกระบวนการเลือกตั้ง การหยั่งเสียงอันเป็นเครื่องหมายและเครื่องมือสำคัญในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน

สรุปได้ว่าการสื่อสารทางการเมือง คือความพยายามสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารในประเด็นเรื่องความคิดเห็นทางการเมือง ผลประโยชน์ทางการเมือง หรือข้อเรียกร้องในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความสำคัญของการสื่อสารทางการเมือง การสื่อสารทางการเมืองเป็นกระบวนการทางการเมืองที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมือง และมีความสำคัญต่อระบบการเมืองเป็นกิจกรรมที่แพร่หลายทั่วไป ทั้งการสร้างโครงข่ายผลประโยชน์ การประสานผลประโยชน์การสร้างกฎการประยุกต์ใช้กฎการปรับเปลี่ยนกฎล้นดำเนินโดยอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือด้วยกันทั้งสิ้น

การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัล

ในการศึกษาถึงการสื่อสารในการรณรงค์หาเสียงของพรรคการเมือง มีผู้ศึกษาวิจัยดังนี้ พันธกานต์ ชานนท์ (2563) ได้ศึกษากลยุทธ์การตลาดการเมืองไทยปี 2562 กรณีศึกษาพรรคอนาคตใหม่จากการศึกษาพบว่าพรรคอนาคตใหม่มีการใช้สื่อในหลายช่องทางโดยจะมุ่งเน้นไปที่สื่อออนไลน์เป็นสำคัญทั้งเว็บไซต์แฟนเพจ facebook YouTube โลกแอต รวมทั้งสื่อเพลงและสินค้าของพรรคอนาคตใหม่อีกด้วย กรินทร์ ต่วนศิริ (2563) ได้ศึกษาเรื่องการหาเสียงทางการเมืองในโลกออนไลน์ ศึกษาพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่าปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตผู้คนในทุกระดับสังคมและเกือบทุกมิติของชีวิต การเลือกตั้งก็เช่นเดียวกัน ที่สื่อสังคมออนไลน์อย่าง Facebook ได้เข้ามามีบทบาทด้วยการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้งการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 24 มีนาคม 2562 ในระดับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มี 3 พรรคการเมืองใหญ่ที่เลือกใช้สื่อ ชนิดนี้จากการวิจัยพบว่าพรรคอนาคตใหม่ใช้ Facebook ควบคู่ไปกับการลงพื้นที่หาเสียงโดยให้น้ำหนักทั้ง 2 วิธีการ อย่างเท่าเทียมกัน เนื่องจากเป็นพรรคการเมืองใหม่ที่ไม่มียุทธศาสตร์เดิม ขณะที่พรรคเพื่อไทยและพรรคประชาชาติแม้จะมีฐานเสียงเดิมในพื้นที่อยู่แล้วแต่ทั้ง 2 พรรคก็เลือกใช้ Facebook เป็นส่วนเสริมทางการหาเสียงเหตุที่ Facebook ถูกใช้ในการหาเสียงเลือกตั้งเนื่องจากมีฟังก์ชันการใช้งานที่เอื้อต่อการสร้างเนื้อหาที่น่าดึงดูดและเข้าใจง่าย ซึ่งแต่ละพรรคการเมืองเลือกส่งสารต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งด้วยประเด็นและรูปแบบที่แตกต่างกันไป

บทสรุปการสื่อสารทางการเมืองเป็นเครื่องมือหรือกลไกสำคัญในทางการเมืองไทยมาตั้งแต่อดีตโดยมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดและขยายความคิดตลอดจนอุดมการณ์ทางการเมืองจากผู้สื่อสารไปยังผู้รับสารเพื่อถ่ายทอดเจตจำนงทางการเมืองในยุคดิจิทัล การพัฒนาทางเทคโนโลยีทางการสื่อสารมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว โดยทุกคนสามารถเป็นสื่อและแสดงความคิดเห็น

ทางการเมืองได้อย่างรวดเร็วผ่านช่องทางของโซเชียลเน็ตเวิร์ค อาทิ Club House Facebook LINE Twitter หรือ Instagram ซึ่งอาจจะใช้รูปแบบการประชาสัมพันธ์สื่อสารทางการเมืองให้กลุ่มเป้าหมายได้รับทราบ ดังนั้นจึงมีการนำสื่อมาใช้ในการสื่อสารทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพ สามารถเข้าถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมายให้ได้มากที่สุด ซึ่งเห็นได้ว่าสื่อดิจิทัลเหล่านี้สามารถเข้าถึงประชาชนเป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่การนำมาใช้กับการสื่อสารทางการเมือง ย่อมมีความละเอียดอ่อนต้องเป็นการนำเสนอข้อมูลที่มีความจริง ไม่สร้างความเกลียดชังและที่สำคัญควรอยู่ในกรอบของกฎหมายของบ้านเมือง การสื่อสารทางการเมืองผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หมายถึง เครือข่ายคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยงคอมพิวเตอร์นับล้านๆเครื่องทั่วโลกเข้าด้วยกัน โดยใช้คอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์ปลายทางในการรับส่งข้อมูลข่าวสารภายใต้มาตรฐานการรับส่งข้อมูลเหมือนกัน ซึ่งคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อินเทอร์เน็ตเหนือกว่าการสื่อสารข้อมูลในยุคก่อนๆ คือ ความสามารถในการรับส่งข้อมูลได้หลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของตัวอักษรภาพ กราฟิก รวมทั้งเสียงและภาพเคลื่อนไหว ซึ่งสิ่งเหล่านี้รวมเรียกว่า สื่อประสม(Multimedia) และยังมีคุณสมบัติพิเศษอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การแสดงข้อมูลในลักษณะที่มีค่าบางคำหรือหลายคำในเอกสารที่เชื่อมโยง(Link) ไปยังเอกสารหรือฝ่ายอื่นได้ทั้งหมดนี้รวมอยู่ในซอฟต์แวร์ที่เรียกว่าWorld wide webหรือที่เรียกสั้นๆว่า เวิลด์ วิว

ในโลกปัจจุบันซึ่งเป็นโลกที่อยู่ภายใต้อำนาจอันยิ่งใหญ่ของรัฐบาลและโยงโยของธุรกิจขนาดใหญ่ อินเทอร์เน็ตเป็นเพียงสื่อเดียวในขณะนี้ ที่ทำให้บุคคลธรรมดาสามารถแสดงออกได้อย่างมีเสรีภาพ โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากบุคคลหรือองค์กรใดๆก่อน หรือต้องใช้ทุนอย่างมหาศาลเหมือนสื่อโทรทัศน์ ผู้ที่เชื่อมต่อคอมพิวเตอร์ของตนเอง เข้ากับระบบอินเทอร์เน็ต ก็สามารถส่งสารใดๆออกหรือรับสารใดๆเข้าได้อย่างอิสระดังนั้นการมีอินเทอร์เน็ตเกิดขึ้นจึงเป็นเสมือนกับการทำลายศักยภาพของชนชั้นนำ ในการที่จะควบคุมการไหลของข่าวสารไปสู่ประชาชน หรืออาจกล่าวได้ว่า เทคโนโลยีการสื่อสารยุคใหม่ เช่น การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้น อาจเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยและเสรีภาพที่มากกว่าเดิมกล่าวคือประชาชนสามารถที่จะอยู่ที่บ้านแล้วส่งความคิดเห็นผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไปอย่างรัฐบาลหรือผู้แทนราษฎรของพวกเขา เพียงที่จะบอกว่าพวกเขาารู้สึกอย่างไรกับการทำงานของบุคคลเหล่านั้นประชาธิปไตยสำหรับประชาชนก็จะมีค่ามากกว่าการเข้าไปหย่อนบัตรลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แล้วก็ปล่อยให้ผู้ที่เราเลือกเข้าไปเป็นผู้แทนราษฎร ทำอะไรกับประเทศของเราก็ได้จนกระทั่งครบ 4 ปีจึงมีการเลือกตั้งใหม่

การสื่อสารทางการเมืองตามหลักพระพุทธศาสนา

มีหลักการของการสื่อสารทางการเมืองอันประกอบไปด้วยการถ่ายทอดข้อมูลและข่าวสารทางการเมือง หรือแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลอันเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง ระหว่างสมาชิกในระบบการเมืองทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคล และคณะบุคคลกับรัฐบาล ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งการสื่อสารระหว่างสถาบันทางการเมืองต่างๆ เช่น รัฐบาล สภาผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆกับประชาชน การสื่อสารระหว่างนักการเมืองกับประชาชน และระหว่างนักการเมืองกับสถาบันทางการเมือง ไปยังส่วนอื่นๆของระบบการเมือง ดังนั้นหลักการสื่อสารทางการเมืองในภาวะวิกฤต จึงเป็นที่จะต้องนำเสนอข้อมูลที่ทำให้คู่กรณีหรือคนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เกิดความไว้วางใจโดยอาศัยวิธีการเต็มไปด้วยความเมตตากรุณา อันจะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีสะพานหรือแนวทางในการหาทางออกสำหรับความขัดแย้ง ระหว่างคู่กรณีโดยการสื่อสารนั้นจะต้องไม่ดำรงอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่ตนจะพึงได้โดยไม่สนใจความเป็นไปของสังคมแต่ประการใด ด้วยเหตุผลที่มุ่งประโยชน์ส่วนตนในลักษณะดังกล่าวนี้อาจจะนำไปสู่ความแตกแยกของคนในสังคม ที่รับสารจริยธรรมในการสื่อสารจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการสื่อสารในด้านกระบวนการสื่อสาร ล้วนเป็นหลักการที่ล้าลึกที่สร้างสรรค์ให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้หลักคำสอนว่าด้วยการสื่อสารของพระพุทธองค์ยังครอบคลุมถึงหลักจรรยาบรรณและจริยธรรมของการสื่อสารอีกด้วย สังคมไทยได้นำหลักจริยธรรมการสื่อสารตามแนวพุทธศาสนามาใช้การสื่อสารทางการเมือง จึงเป็นหลักการสื่อสารที่ช่วยให้บุคคลมีความสุข มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและเป็นหลักการสื่อสารที่ช่วยให้สังคมทุกระดับ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติหรือแม้กระทั่งในระดับสากล คือสังคมโลกทั้งหมด ได้คงไว้ซึ่งสันติสุขปราศจากอคติ ความแตกแยกมาจนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน

หลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาจะเป็นสิ่งสำคัญในการขัดเกลาบุคคลให้ทำหน้าที่ต่างๆได้รับมอบหมายโดยตระหนักถึงคุณธรรมและพุทธจริยธรรม ในการบริหารงานทางการเมืองที่ตนต้องเป็นสื่อกลางนำข่าวสารนั้นไปสู่สังคมพุทธศาสนา จึงมีเนื้อหาสาระอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาบูรณาการเพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา การสื่อสารทางการเมืองซึ่งการนำเอาคุณค่าทางพระพุทธจริยธรรมมาเป็นตัวชี้วัดทางพระพุทธศาสนาอันเป็นสาระสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนปลูกฝังแก่ปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลในสังคมจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งเพราะเป็นการนำสิ่งที่มีอยู่มาใช้อย่างเป็นรูปธรรม

หลักวาทกรรมการพูดการสื่อสารตามหลักพระพุทธศาสนา มีหลายประการคือ

1. การพูดที่ดีและไม่ดี ต้องเป็นวัฏจักรที่มีสภาพดีงามซึ่งมีลักษณะ 4 ประการคือ 1) พูดความจริงคือคำพูดแน่นอนและคงที่รักษาคำพูดไม่เปลี่ยนแปลงไปมา 2) พูดคำสมานไมตรีคือพูดคำผูกไมตรีและพูดคำประสานสามัคคีพูดแนะนำคนที่ยังไม่รู้จักให้รู้จักกันและพูดชักนำคนที่รู้จักกันให้ชอบพอกันพูดชักจูงคนที่ชอบพอกันให้สนิทสนมกัน 3) คำไพเราะคือคำพูดที่ดูดีมีและคำพูดอ่อนหวานถ้อยคำออกมาจากน้ำใจใสสะอาดของผู้พูด พูดเข้าใจผู้ฟังให้เห็นควรถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ซึ่งจัดเป็นคำพูดดูดีมี พูดให้กำลังใจทำให้ผู้ฟังชื่นบาน 4) พูดคำพูดที่มีประโยชน์ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนว่าคำพูดมีประโยชน์คือคำพูดที่มีเหตุผลมีหลักฐานยืนยันผู้อื่นคัดค้านไม่ได้ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักลักษณะการสื่อสารด้วย

2. การพูดที่ไม่ดีของคนพาล ในไว้ดังนี้ 1) คนพาลชอบเผยแพร่โทษของคนอื่น 2) คนพาลไม่ชอบเผยแพร่ความดีของผู้อื่น 3) คนพาลไม่ชอบเผยแพร่โทษของตน 4) คนพาลชอบบอวาทคุณงามความดีของตน นอกจากนี้คนพาลยังมีลักษณะในการสื่อสารคือชอบแนะนำสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ ไม่รู้จักอุปถัมภ์แนะนำและแม้พูดดีก็โกรธ

สรุปได้ว่า 1) บุคคลไม่ควรพูดคำเท็จทำให้คนอื่นเสียหายไม่พูดส่อเสียดให้คนอื่นเข้าใจผิดทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่พูดคำหยาบให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น และไม่พูดเพื่อเจ้าไร้สารประโยชน์การสื่อสารด้วยสัมมาวาจาอย่าก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการสื่อสารและเป็นเครื่องชี้วัดประสิทธิภาพความสำเร็จของการสื่อสารไว้วางใจมีจิตใจสงบ 2) บุคคลไม่ควรพูดหรือพูดเท็จ หลักการสื่อสารที่สำคัญเด่นชัดที่สุดตามแนวพระพุทธศาสนาก็คือ การห้ามพูดเท็จ ซึ่งทรงกำหนดไว้ในศีล 5 ข้อที่ 4 ว่ามุสาวาทาเวระมะณีสิกขาปะทังสัมมาทิยามิ คำว่า มุสาแปลว่า ความเท็จ ได้แก่ การโกหก ซึ่งแสดงออกได้ 2 วิธีคือทางวาจาได้แก่พูดโกหกชัดๆและทางกายคือการแสดงออกให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น เขียนจดหมายโกหก รายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอม ทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อ สันตริษะในเรื่องควรรับ พักหน้ารับในเรื่องที่ควรปฏิเสธ ล้วนถือว่าผิดศีลข้อนี้ผิดทั้งทางกายและวาจา ซึ่งการมุสาธรรมนั้นมี 7 แนวทางด้วยกันคือ 1) ได้แก่โกหกชัดๆไม่รู้ไม่เห็น 2) สบถสาบานทำผิดจริงแต่กล่าวสาบานว่าไม่ได้ทำไม่ได้พูด 3) ทำเป็นคนพิการเพื่อให้คนอื่นเข้าใจผิดแล้วให้ทาน 4) มายาแสดงอาการลวงคนอื่นเช่นเจ็บน้อยแต่แกล้งทำเป็นเจ็บหนักมาก 5) ทำเลศนัยพูดเล่นสำนวนให้คนฟังเข้าใจผิด 6) เสริมความเรื่องมีมูลน้อยแต่พูดให้มากมายขึ้นกว่าข้อเท็จจริง 7) เรื่องมีมูลค่าแต่พูดให้น้อยเช่นรายงานเหตุการณ์ข้อเท็จจริงเพียงบางส่วนเพื่อปกปิดข้อบกพร่อง

การสื่อสารทางการเมืองเป็นวิธีการในการแลกเปลี่ยน อภิปราย ถ่ายทอดข่าวสารทางการเมืองต่างๆระหว่างสมาชิกในสังคมการเมือง ทำให้สมาชิกต่างๆเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการเมืองนั้นๆด้วย ซึ่งการสื่อสารทางการเมืองในแต่ละสังคมการเมืองนั้นจะเป็นเช่นไรย่อมขึ้นอยู่กับบริบททาง

การเมืองของแต่ละสังคมนั้นด้วย หากเป็นสังคมประชาธิปไตย การสื่อสารทางการเมืองย่อมมีอิสระ และหลากหลายรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทักษะ ความคิดเห็น ตลอดจนประสบการณ์ต่างๆทางการเมือง ระหว่างบุคคลก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมือง โดยที่ระบบการเมืองหรือรัฐบาลจะได้หาช่องทางให้ประชาชนได้รับทราบนโยบาย และกิจกรรมของรัฐบาลกับการที่ประชาชนจะได้เรียนรู้ถึงนโยบายและกิจกรรมต่างๆ อันมีผลกระทบกับประชาชนโดยที่เกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปหรือมากกว่านั้นเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเมืองเพื่อขอให้เกิดความเข้าใจร่วมกันทางการเมือง

การประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนาสำหรับการสื่อสารทางการเมือง

หลักพุทธธรรมสำหรับการสื่อสารทางการเมือง เป็นเรื่องที่แปลกใหม่ในวงการทางการเมือง แต่ถ้ามองย้อนกลับไปในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้มีการสื่อสารทางการเมืองมาแล้ว ในยุคนั้น กล่าวคือ พระพุทธเจ้ากับการสื่อสารทางการเมือง พระพุทธเจ้าในฐานะผู้ทรงสถาปนาพระพุทธศาสนาขึ้นมา ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีคำสอนที่เกี่ยวข้องทั้งในเรื่องการเมือง การสงคราม และสันติภาพ ซึ่งเป็นเรื่องที่รู้และเข้าใจกันดีในหมู่นัับถือพระพุทธศาสนา และผู้ศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนานั้นประกาศและเผยแผ่อหิงสธรรม คือ การไม่เบียดเบียน และสันติภาพจะเห็นได้จากหลักศีล ๕ เป็นต้น อันถือเป็นศาสตร์สากล โดยเป็นศาสนาที่คัดค้านและไม่เห็นด้วย กับการใช้ความรุนแรงโดยประการทั้งปวง ไม่ว่าจะการรุนแรงนั้นจะถึงขั้นทำให้คนได้รับบาดเจ็บเล็กน้อย สูญเสียอวัยวะ หรือสูญเสียชีวิตก็ตาม ดังนั้น เมื่อพิจารณาว่าพระพุทธองค์ทรงมีวิธีสื่อสารอย่างไร จึงถือเป็นการบริหารจัดการที่ดีในการแก้ไขปัญหาทั้งหลายทั้งปวง สามารถประยุกต์ได้ดังนี้ (ป. อ. ปยุตโต, 2546)

1) เน้นการพึ่งตนเองความหมายในทางพุทธศาสนา คือ ความสามารถในการพัฒนาตนเองด้วยการพิจารณาอย่างแยบคายเห็นความเป็นจริงของความไม่เที่ยงแท้แน่นอนขณะที่ความหมายที่มักเข้าใจกันในทางการเมือง ผู้นำทางการเมืองสามารถพึ่งตนเองได้โดยมีกระบวนการตัดสินใจที่อยู่บนพื้นฐานความรอบคอบสามารถนำหลักพุทธศาสนาทางด้านศรัทธาและปัญญาผสานกันให้ควบคู่ในการครองตน

2) เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท เป็นข้อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ทั้งในแง่ความหมายทางธรรม และยังสามารถประยุกต์กับเศรษฐกิจได้ โดยอาศัยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการบริหารนโยบายในการพัฒนาการสื่อสารทางการเมือง

3) เน้นอหิงสหรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรงประโยชน์ ขอนี้ก่อให้เกิดความร่วมมือกันแทนที่จะเป็นการแข่งขันซึ่งมีทางเป็นไปได้และเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมี

ประสิทธิภาพสูงสุดด้วย แต่สิ่งที่ต้องขจัดออกไปอย่างสิ้นเชิงคือ ความโลภ สามารถนำหลักธรรมเขามาบริหารในองค์กรและหยุดคอคติในสายการการบริหารเพื่อลดความเห็นส่วนตนสนองส่วนรวมเป็นหลัก

4) เน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต มีมานะอดทน สัมมาอาชีวะ ขอนี้จะเน้นการผลิต-ไม่ผลิต การบริโภค-ไม่บริโภค ในลักษณะที่ไม่เป็นผลดีแก่มนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นการปฏิบัติธรรมหรือหน้าที่ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตส่วนหนึ่ง มองศิลปะในการดำเนินชีวิตที่หลากหลายโดยกำหนดออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมสามารถวัดเป็นคุณค่าทางจิตใจได้ (ประยูร ธรรมจิตโต, 2549)

5) เน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นข้อนี้ถือเป็นหัวใจของพุทธธรรม ในการดำเนินชีวิตไปตามทางสายกลางมุ่งเน้นสันติสุข ทามกลางในทางเศรษฐกิจ ที่ต้องแข่งขันกันอย่างดุเดือดเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก ถ้าหันมาร่วมมือกันสังคมก็จะได้รับประโยชน์มหาศาล หยุดการแบ่งฝ่าย ยอมรับกติกาที่สังคมได้กำหนดไว้ มองประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก

6) พยายามละกิเลสและความโลภ เพราะความโลภนำไปสู่พฤติกรรมที่เน้นการเสี่ยงที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นสาเหตุสำคัญ ที่อาจจะนำความเสียหายในทางเศรษฐกิจมาสู่ตนเองและสังคม ส่งผลให้ขาดความเชื่อมั่นจากนักลงทุน

7) การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด เน้นการมีจิตใจเป็นกุศลมีเจตนาหรือความตั้งใจดีต่อผู้อื่นจิตที่บริสุทธิ์ยอมนำมาซึ่งจิตที่สงบและมีสติมั่นคงนำไปสู่ปัญญาและความพินทุทุกข์

8) นักคุณธรรม/จริยธรรม มีภาวะด้านการควบคุมทางอารมณ์เป็นเลิศมองปัญหาส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และรู้จักแยกแยะปัญหาหลักปัญหารองและสามารถแก้ปัญหาได้ทุกสถานการณ์ มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ประพฤติปฏิบัติในครรลองครองธรรม มีอารมณ์ขันเป็นจิ้งหะ สร้างโอกาสให้กับตนเอง มีศักยภาพในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

9) นักสร้างวัฒนธรรมองค์กร ทุก ๆ องค์กรต่างล้วนมีวัฒนธรรมประจำองค์กรอยู่แล้ว แต่บางครั้งวัฒนธรรมองค์กรอาจมีความล้าสมัย จำเป็นอย่างยิ่งผู้นำจะต้องมีไหวพริบปฏิภาณสามารถมองวัฒนธรรมที่กล่าวมาเบื้องต้นออกได้ และสามารถนำพาลูกน้องสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาได้ เมื่อเห็นว่าวัฒนธรรมองค์กรมีความล้าสมัย

การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัลตามหลักพุทธศาสนา

ผู้เขียนได้นำหลักการสื่อสารทางพระพุทธศาสนามาอธิบายประกอบเพื่อให้เกิดความสอดคล้องตามหลักทางพุทธศาสนา จึงได้นำหลักสังคหวัตถุ 4 มาอธิบายประกอบสำหรับผู้นำชุมชน กล่าวคือ

ในอรรถกถาธรรมบท (อัมมปฏฐกถา) บันทึกไว้ว่าด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงมุ่งพระทัยสู่ปัญหาว่าทำอย่างไรถึงจะมีรัฐบาลดีๆได้ โดยทัศนะต่าง ๆ ของพระองค์จะเป็นที่เข้าใจได้ก็ต่อเมื่อได้พิจารณาถึงภูมิหลังของด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของยุคพุทธกาลประกอบไปด้วย พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่าทั่วทั้งประเทศจะเกิดความฟอนเฟะ เสื่อมโทรม และไร้สุข เมื่อหัวหน้ารัฐบาล คือ กษัตริย์ เสนาบดี และข้าราชการ มีแต่ความฟอนเฟะ และขาดความยุติธรรม เพราะว่าการที่ประเทศจะมีความสงบสุขได้นั้น จะต้องมีการปกครองที่ปกครองด้วยความยุติธรรม ซึ่งวิธีการที่จะก่อให้เกิดรัฐบาลเช่นนี้ได้ นั้น ผู้ปกครองจะต้องยึดหลักคำสอนว่าด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 นั้นเอง มีดังนี้

สังคหวัตถุ 4 หมายถึง เครื่องมือ หรือหลักธรรม 4 ประการ ที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเครื่องช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม เป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความผาสุกในบ้านเมืองและประเทศชาตินั่นเอง ดังต่อไปนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

1. ทาน คือ การรู้จักให้ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือด้วยการแบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่น ที่ควรให้ ตลอดจนให้ปัญญา และศิลปวิทยารวมไปถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น ทำให้สังคมอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข เพราะการช่วยเหลือซึ่งกันละกัน

2. ปยวาจา คือ การพูดจากรัก ปราศร้ายด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน ไพเราะ เป็นที่รัก พูดด้วยถ้อยคำที่น่าฟัง ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้กำลังใจ ทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟัง ก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ดีต่อกัน

3. อัตถจริยา คือ การบำเพ็ญให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อื่น เป็นการปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยกำลังความคิด กำลังกาย และกำลังทรัพย์ การทำตนให้เป็นประโยชน์เท่าที่จะทำได้ เช่น สงเสริมจริยธรรม สงเสริมให้ผู้อื่นได้รับสิ่งที่ดี การช่วยเหลือผู้อื่นจะทำให้หมู่คณะ และสังคม และประเทศชาติมีความก้าวหน้า ได้รับความสำเร็จในสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างดี

4. สมานัตตตา คือ การปฏิบัติตนเสมอตนเสมอปลาย การทำตัวให้เข้ากันได้ เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ไม่เอาเปรียบ ร่วมเผชิญ และแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ถือเราถือเขา รู้จักผูกมิตรกับผู้อื่น เช่น ในยามที่ตนตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทอดทิ้งยังช่วยเหลือ ยอมเกิดความสุข และความสามัคคีในหมู่คณะ

บทสรุป

เทคโนโลยีการสื่อสารที่มีความก้าวหน้าไปไม่หยุดยั้งนี้มีความสัมพันธ์กับอำนาจด้านการเมืองและการปกครองอย่างใกล้ชิดเมื่อมีการปฏิวัติด้านเทคโนโลยีการสื่อสารแบบใหม่ ๆ ขึ้นจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในลักษณะใหม่ ๆ ซึ่งเป็นการสื่อสารในแนวตั้งทำให้ภาพลักษณ์ในการสื่อสารของการเมืองไทยในสายตาของประชาชนทั่วไปมีลักษณะเป็น "การสื่อสารที่มีเป้าหมายเพื่อการครอบงำ" ทำให้ประชาชนมีปฏิกิริยาตอบโต้การสื่อสารทางการเมืองเป็น 2 ลักษณะคือ กลัวและหลีกเลี่ยงที่จะสื่อสารกับเบื้องและเกิดการเฝ้าติดตามข่าวสารทางการเมือง ซึ่งปฏิกิริยาทั้งสองแบบนี้ล้วนส่งผลเสียกับระบบการปกครองแบบ ประชาธิปไตยที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทางการเมืองทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามการสื่อสารทางการเมืองยังถูกใช้เป็นเครื่องมือที่เป็นอุปกรณ์ และ วิธีการใช้อุปกรณ์ในการสื่อสารทางการเมืองเพื่อเชื่อมโยงระหว่างรัฐบาล และประชาชนทั้งรูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองทั้งแนวระนาบ และแนวตั้ง เมื่อเป็นเช่นนี้จริยธรรมในการสื่อสารจะเป็นตัวขับเคลื่อนให้ทุกอย่างเป็นไปในทางดีจริยธรรม เนื่องจากหลักคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ว่าด้วยการสื่อสารในด้านกระบวนการสื่อสาร หลักการพูด การฟัง จะเป็นหลักการที่ช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้หลักคำสั่งสอนว่าด้วยการสื่อสารของพระพุทธองค์ยัง ครอบคลุมถึงหลักจรรยาบรรณ และจริยธรรมของการสื่อสารอีกด้วย หากสังคมไทยได้นำหลัก จริยธรรมการสื่อสารตามแนวพุทธศาสนานี้มาใช้ในการสื่อสารทางการเมืองก็จะเป็นหลักการสื่อสารที่ช่วยให้บุคคลมีความสุข มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเป็นหลักการสื่อสารที่ช่วยให้สังคมทุกระดับทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ หรือแม้กระทั่งในระดับสากล คือ สังคมโลกทั้งหมดได้คงไว้ซึ่งสันติสุข ปราศจากอคติ ความแตกแยก ความขัดแย้งได้อย่างแท้จริงอีกด้วย

การสื่อสารทางการเมือง คือ กระบวนการสื่อสารที่มีองค์ประกอบ 3 ฝ่าย ได้แก่ กลุ่มองค์กรทางการเมือง สื่อมวลชน และประชาชน โดยที่กลุ่มองค์กรทางการเมือง มีความต้องการการสนับสนุนจากประชาชนจึงจำเป็นต้องทำการสื่อสาร ผ่านสื่อมวลชน ไปยังประชาชน สื่อมวลชนก็ทำหน้าที่เป็นตัวกลาง ในการเผยแพร่ข่าวสารนั้น ภายใต้มุมมองของตนเอง ซึ่งอาจมีอคติ หรือทำหน้าที่อย่างเป็นกลาง เป็นสิ่งที่ประชาชนผู้รับสารจะไขว้พิจารณาญาณ ในการวินิจฉัยตัดสินใจ และในขณะเดียวกันประชาชนก็อาจส่งสารไปยังกลุ่มองค์กรทางการเมือง เพื่อเสนอแนวทาง เรียกร้อง ต่อต้าน โดยผ่านไปยังสื่อมวลชน ซึ่งอาจเป็นจดหมาย หรือทัศนคติจากการหยั่งเสียง (PoU) ในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งในกระบวนการนี้ สื่อมวลชนนอกจากจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของทั้ง 2 กลุ่มแล้ว ยังสามารถแสดงบทบาทเป็นผู้ส่งสารได้อีกด้วยโดยวิธีการนำเสนอ ความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์

บทวิเคราะห์ผ่านคอลัมน์ต่าง ๆ และแม้แต่ในเนื้อหาของตัวเอง การกลั่นกรองที่จะนำเสนอเป็นข่าวใหญ่ข่าวเล็ก หรือไม่นำเสนอ ก็เป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารทางการเมืองด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรินทร์ ต่วนศิริ (2563) .*การทำเสียงทางการเมืองในโลกออนไลน์* ศึกษพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้.

จรรยา หยูทอง-แสงอุทัย. (2020). *แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง*. สืบค้นจาก MGR Online, 14 กุมภาพันธ์ 2560.

พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก.

พระสังวาล เขมปัญญา (สายเนตร). (2022). *การสื่อสารทางการเมือง*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พันธกานต์ ชานนท์. (2565). กลยุทธ์การตลาดการเมืองไทยปี 2562: กรณีศึกษาพรรคอนาคตใหม่. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 6(1), 1–14.

วันชัย สุขตาม. (2025). การบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 6(1), 1–14. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

เสรี วงษ์มณฑา. (2537). *การประยุกต์ทฤษฎีในการสื่อสารหลักและทฤษฎีการสื่อสาร*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อิสระพงษ์ ไกรสินธุ์. (2562). *พุทธวิธีการสื่อสารทางการเมืองในยุคศตวรรษที่ 21*. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย